

pd

posdata
Suplemento Cultural

Ensayo

El historiador italiano Giovanni de Luna reflexiona sobre la crueldad en *El cadáver del enemigo* (pág. 5).

«Diaris i records (1977-1988)»: un impactant testimoni humà i polític

Els exilis d'Emili Gómez Nadal

PUV / ARCHIU FAMILIAR GÓMEZ ANDRÉS

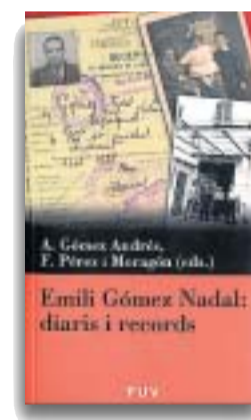
PRINCIPI DE LA DÈCADA DE 1930. Emili Gómez Nadal (segon per l'esquerra), amb Domènec Gómez Senent, Roser Gómez Senent i Víctor Bueso Bellot en una casa de la família a Massarrojos (l'Horta).

Alfred Mondria
Un Joan Fuster incisiu i brillant —com en moltes pàgines de la seua correspondència— retrava en una carta a Sanchis Guarner la mediocritat expansiva del clan Casp-Adlert a través d'uns versos de Bernat i Baldoví: «*Nosotros somos... solo los buenos/ vosotros sois... d'una altra casta/ ellos son... tontos i basta*», i a continuació apuntava, amb adorable impertinència, «*supose que ara estaràs somrient-te amb la cara de panou que fas quan somrius*». Eren els moments més còmplices entre Fuster i l'autor de *La llengua dels valencians* i l'anunci del trencament amb Xavier Casp i Miquel Adlert —ben poca cosa, un i l'altre—, una parella que després jugaria sense gens d'escrúpols un paper nefast en la nostra història. Però la deriva essencialista de Fuster en la qüestió nacional des d'uns inicis de la seua irrupció pública, no li passà inadvertida a un astut i discret Sanchis Guarner: «*Ja sé que te'n fots, però el nostre poble és com és, i nosaltres podem influir-lo, però no ignorar-lo*», constata el lingüista amb tot premonitori sobre el monstre que estava a punt de despertar-se entre els valencians, i que encara cueja.

Amb un estil semblant s'adreçava Emili Gómez Nadal (1907-1993) a Adolf Pizcueta en gener del 1964: «*per ésser precisament del gremi, em fan molta por els esquemes abstractes dels intel·lectuals. I és per çò que crec haver-li dit ja en una ocasió precedent el meu desacord amb els "maximalismes" de Fuster*». I en una altra carta remarcava que, en definir-se com a «*català de Sueca*», només havia aconseguit lliurar-se «*a la provocació i l'esterilitat*» entre els valencians. Ara bé, Gómez Nadal no s'està de reconèixer al seu interlocutor: «*més tot açò no li lleva res al seu talent, el més dotat potser de tot el que hem tingut a casa des de fa un segle*». Cara i creu d'un Fuster que partia d'unes propostes irrealitzables i que un exiliat valencià que s'havia criat sota la tutela de *La condició humana* de Malraux i del catecisme de Louis Aragon, sabia —de primera mà— les limitacions que contenen els programes redemptors dels intel·lectuals.

Algunes d'aquestes reflexions les reüní Emili Gómez Nadal en l'assaig *El País Valencià i els altres* (1972), que més enllà d'aspectes de llenguatge i d'esquematismes és un bon examen sobre la identitat, perspicax i intuïtiu. «*Massa catalanista per als uns, massa poc per als altres*», s'autodefinia Gómez Nadal en el prefaci de la reedició d'uns articles publicats en l'època de la República. Adscrit a algunes de les associacions més actives d'aquell temps, el valencianisme marcarà la seua

trajectòria vital, i la radicalització de posicions dels anys trenta —esborrats el matís i la sensatesa— i l'esclat de la guerra civil el duran a les files del comunisme. Exiliat a França, eludeix la invasió alemanya i després de l'armistici treballa com a traductor i documentalista en la CGT. Retirat a Valença d'Agen, amb una vida grisa —desolada—, Gómez Nadal pren nota del pas dels dies, mínimes referències quotidianes, pel·lícules que veu a la televisió i impressions de la situació internacional. I el que és més sorprenent, segueix els esdeveniments —tortuosos i plens de sobresalts— de la política valenciana amb una atenció i intensitat que esborronen en seguir la lectura dels seus *Diaris i records*.

Antonio Gómez Andrés, Francesc Pérez i Moragón (eds.)

Emili Gómez Nadal: diaris i records
Publicacions de la Universitat de València, 2008

Rescatats per Francesc Pérez Moragón i Antonio Gómez Andrés, fill de l'autor, aquest magnífic treball de recuperació d'un dietari privat ha fet possible que puguem accedir a un document humà corprenedor, una visió ajustada —i desesperançada— dels avatars dels valencians des del 1977 fins al 1988, com també assistim al relat d'una evolució ideològica que no exclou ni maquilla el drama que ha representat bona part del segle XX. Cabdal per al gènere autobiogràfic, el protagonista d'aquestes pàgines ens atrau des del primer instant que ens endinsem en la seua existència silenciosa, traçada amb apunts que oscil·len entre l'abatiment i breus espais de treva, l'anàlisi intel·ligent de fets històrics i una narració que reflecteix el seu esperit encauat, una escriptura —elíptica i de concisió extrema— condicionada per un lent i rigorós degoteig dels dies.

«*Sempre la mateixa llum crepuscular que deprimeix cos i esperit*». Hi ha una voluntat per

DIARIS I RECORDS D'EMILI GÓMEZ NADAL → La recuperació del testimoni d'un valencianista a l'exili

>>

severant en Gómez Nadal de recloure's en un estat letàrgic, deixar-se dur per una mena de desídia i passivitat. Com a efecte de la poliomielitis que patí de menut, la neu, el gel i la boira els sent com una amenaça que descompensa el seu indefens sistema nerviós. El canvi d'hora, una visita inesperada, qualsevol alteració d'un ordre ben precari representen un colp, una angouxa afegida. Amb la seua segona dona, Alice Sportisse —també malalta— i la filla Dominique, amb síndrome de Down, l'únic propòsit és «la vida replegada, el ralenti quasi mineral». El cinema que programa cada nit la televisió és, més que no un pasatemp, una taula de salvació: Vittorio de Sica, trames com *Chacal*, el bon cinema francès negre i d'intriga, la lleugeresa de Hitchcock i telefilms sobre el Maigret —dens, opac i plàcid— de Simenon, a més de la passió per Truffaut, configuren el seu programa de felicitat, un pacte per conjurar el dolor.

La connexió amb l'exterior d'Emili Gómez Nadal es produeix a través de diaris i revistes. Pel que fa a França i la política internacional *Le Monde*, i durant un temps *L'Humanité*, fins que la deserció del comunisme provocarà que abandone la seua lectura. Aquest allunyament progressiu del Partit és un dels punts més interessants —i amb més tensió— d'aquests *Diaris i records*. Mentre el PCF de George Marchais augmenta la campanya d'atacs als socialistes i l'obediència cega a Moscou, Gómez Nadal assumeix amb més determinació un antitotalitarisme blindat. De fet, una de les figures amb qui més s'identifica és Jorge Semprún, per la decisió i la valentia d'haver rebutjat tan prompte el co-

PUV / ARCHIU FAMILIAR GÓMEZ ANDRÉS

PARÍS, 1954. Josep Balaguer, Gómez Nadal, Emili Bogani i la seua esposa, Matilde Miquel, i Dolors Sanchis, esposa del primer.

munisme, encara que viu amb incomoditat que en els seus llibres faça públiques les misèries de l'organització. Una militància religiosa, ja distant en l'autor, però de la qual costa desempallegar-se'n.

III
Amb la violència —d'un signe i d'un altre—, Gómez Nadal és implacable, ja siga ETA, l'assassinat d'Aldo Moro o la proliferació del terrorisme musulmà

Com a contrast, aquests quaderns ens revelen les conviccions liberals i prooccidentals de Gómez Nadal —d'una decència i agudesa admirables— en una època que la ideologia comunista impregnava opinadors i intel·lectuals: «160 països a l'ONU, només una vintena de democràcies», subratlla, intolerant amb qualsevol tipus de tirania. En el dietari hi ha una indignació progressiva contra la trampa d'un «curios pacifisme» que s'escarota per la situació a El Salvador o al Líban, però que silencia la invasió d'Afganistan o la repressió a Polònia, Txecoslovàquia i Hongria als dictats de l'URSS, «els nous bàrbars» dels temps moderns. Incondicional d'Israel, les anotacions puguen de volum per la revolució khomeinista, i s'enfurisma amb un Occident guiat per la paràlisi i el complex de culpabilitat. Amb la violència —d'un signe i d'un altre— Gómez Nadal és implacable, ja siga ETA, l'assassinat d'Aldo Moro o la prolifera-

ció del terrorisme musulmà. Els desafiaments de Gaddafi o l'acció britànica a les Maldives són referides amb estil de *realpolitik*. I una qüestió que —amb encert— no li passa desapercebuda: «On finirà la trajectòria de Roger Garaudy, flamant musulmà? Lamentable».

Aquesta sagacitat per cartografiar una època en unes línies la dirigeix, sobretot, al seu país. Lector habitual de *Las Provincias* —el seu germà l'havia subscrit el 1956—, comprova des del seu exili definitiu una transició política cruel i devastadora amb els valencians. Qualsevol intent de represa nacional i d'un Estatut digne són escapçats pel sucursalisme primer d'UCD i després del PSOE, però la campanya anticatalanista —antivalencianista, en el fons— l'oprimeix com si hi fóra present: Roca Junyent boicotejat a l'Ateneu perquè no parlara en català, valencianistes històrics expulsats de Lo Rat Penat, bombes a Fuster i Sanchis Guarner. Davant

aquest catàleg d'infamies, exclama: «gràcies siguen donades a la circumstància que ha impedit de retornar-hi. Pobra València», fins que apunta a un dels màxims responsables d'aquest clima de linxament: «la lectura de Las Provincias dona ois (...) del terrorisme ideològic als grups de xoc», i com abans amb *L'Humanité*, opta per no llegir-lo mai més. Tota una història particular —i col·lectiva— simbolitzada en el menyspreu de dos diaris.

Al llarg d'aquests quaderns se succeeixen els reclams perquè Gómez Nadal torne al País Valencià, però entre la vanitat satisfeta pel reconeixement i la inquietud, afirma: «cap mitificació (...) cap vocació pública d'oracle», i el mateix autor decideix tancar portes, ja que només aspira a ser un «home d'exili i d'oblit, espectador silencios i escèptic». Però a pesar del desig de desconnectar del país no pot restar indiferent, i de tant en tant ha de girar els ulls a través de publicacions —*Serra d'Or*, *El Temps*— i també per fidelitat a la llengua, tal i com confessa a Adolf Pizcueta, amb qui sempre se sent en deute per «la seua tenacitat inflexible i somrient». Un Gómez Nadal que en els últims anys —travessats de foscos i derrotes— encara és capaç d'activar un orgull defensiu, combinar l'estima pel seu país i mostrar-se com un antitotalitari insubornable, que no dubta a consignar en les seues notes la passió per Josep Pla, el Nobel de Czeslaw Milosz o bé la mort de Raymond Aron, «esperit moderat, gran intel·ligència». Jorge Semprún recordava dels anys de militància a Gómez Nadal per la seua lucidesa, culte i irònic; la lectura dels seus diaris aconseguix engrandir aquesta biografia sense relleu aparent, lluminosa i camuflada en el refugi del seu quadern privat.

PENSAMIENTO

El texto fundacional sobre lo moderno que el poeta francés publicó en 1863
Baudelaire, pintor de la modernidad

Charles Baudelaire

El pintor de la vida moderna
Introducción, edición, traducción y notas
de Silvia Acierno y Julio Baquero Cruz
Cuadernos de Langre
San Lorenzo de El Escorial, 2008

Manuel Arranz

En este mundo todo tiene un origen, una cuna, una genealogía, y en el caso de la literatura, unos textos fundacionales, es decir, aquellos textos en los que aparece por primera vez una idea o un concepto de algo nuevo, que suele ir unido a la refutación de algo viejo. En el caso de la modernidad, complejo término o concepto que lleva implícito su contrario, cuya invención se atribuye a Baudelaire, su texto fundacional es este delicioso libro *El pintor de la vida moderna*, publicado en 1863. Un texto cuyos avatares y claves de lectura nos

proporcionan con todo detalle los traductores en su rigurosa y delicada introducción. Pero, ¿qué pasaría si no dispusiésemos de esas claves de lectura? ¿Si no supiésemos que está considerado el texto fundacional de la modernidad, e ignorásemos lo que pasaba en París entre 1859 y 1860? ¿Si no supiésemos lo que eran los Salones y no hubiéramos visto en la vida un dibujo de Constantin Guys? Pues no pasaría nada en absoluto. Leeríamos el texto de Baudelaire y nos procuraría idéntico placer. No de otro modo leemos la mayoría de las veces o vamos a ver una exposición. Y no importa que cuando leamos o contemplemos un cuadro no busquemos conscientemente «la moral y la estética de la época», porque lo hacemos inconscientemente, y nuestro gusto, admiración o rechazo, suele estar

íntimamente relacionado con nuestra admiración o rechazo de la estética y las ideas de la obra, si es que la palabra moral nos parece demasiado imponente en este contexto.

Baudelaire funda sus impresiones en un concepto teórico y personal de la belleza, posiblemente discutible, aunque esto tenga en realidad poca importancia. Lo que sí tiene importancia en cambio son esas impresiones y esas intuiciones geniales que recorren el texto, producto sin duda de esa facultad humana tan a menudo denostada que es la curiosidad. La «curiosidad puede considerarse el punto de partida de su genio», escribe Baudelaire refiriéndose al Sr. G., y poco importa realmente que ese Sr. G. sea el dibujante y acuarelista Constantin Guys o un trasunto de sí mismo. Baudelaire concede a la curio-

sidad, tanto en la creación como en la vida, un papel de primerísima importancia. Una virtud infantil dirigida generalmente a las cosas más triviales, que son a la postre las que encierran el secreto de nuestra existencia. Por eso un niño, ante la pirámide de Keops, puede tener la mirada fija en el escarabajo patas arriba que se agita frenéticamente en la arena. Cuando el niño crece, ya no se conforma con escarabajos, ahora busca la modernidad, busca «lo transitorio, lo fugaz, lo contingente, la mitad del arte». Y lo busca «donde fluyen los placeres profundos e impetuosos (...) donde vibran las fiestas y las ficciones que representan esos importantes factores de felicidad e infortunio».

El pintor de la vida moderna contiene observaciones impagables sobre la forma de observar y de plasmar esas observaciones en

la página. Y así como el espectador o el lector es capaz de descubrir el espíritu de una época a través de los relatos o retratos que se conservan de ella, el escritor o el dibujante descubre el suyo propio en la elección de los temas, de los motivos, y en la forma de tratarlos. Temas y motivos aparentemente intrascendentes en muchos casos, como la moda, el vestido, el porte, la fisonomía o el maquillaje. Pues «cada época tiene su porte, su mirada, su sonrisa», y su espíritu reside tanto en esos pequeños detalles como en sus grandes creaciones. Hoy el pintor de la modernidad, mal que le pese a Baudelaire que subestimó la fotografía entonces naciente, sería seguramente un fotógrafo, no uno de los grandes, esos que preparan cuidadosamente sus tomas y buscan captar «lo eterno y lo inmutable» en una instantánea, sino un Sr. G. cualquiera de los que están al acecho de un gesto, una mirada, o un detalle de la indumentaria. Ese gesto, esa mirada y ese detalle fugitivos, casi inapreciables, y por eso mismo eternos.